

**Een verkennend archeologisch
inventariserend veldonderzoek door
middel van boringen aan de
Bosschebaan te Heesch, gemeente
Bernheze (NB)**

A.J. Wullink & J.J.A. Wijnen

ARC-Rapporten 2010-77

Geldermalsen
2010
ISSN 1574-6887

Colofon

Een verkennend archeologisch inventariserend veldonderzoek door
middel van boringen aan de Bosschebaan te Heesch, gemeente
Bernheze (NB)

ARC-Rapporten 2010-77
ARC-Projectcode 2010/104

Tekst
A.J. Wullink & J.J.A. Wijnen
Afbeeldingen
A.J. Wullink & J.J.A. Wijnen
Redactie
A.J. Wullink

Plaats van beheer en documentatie
Archaeological Research & Consultancy

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2010

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

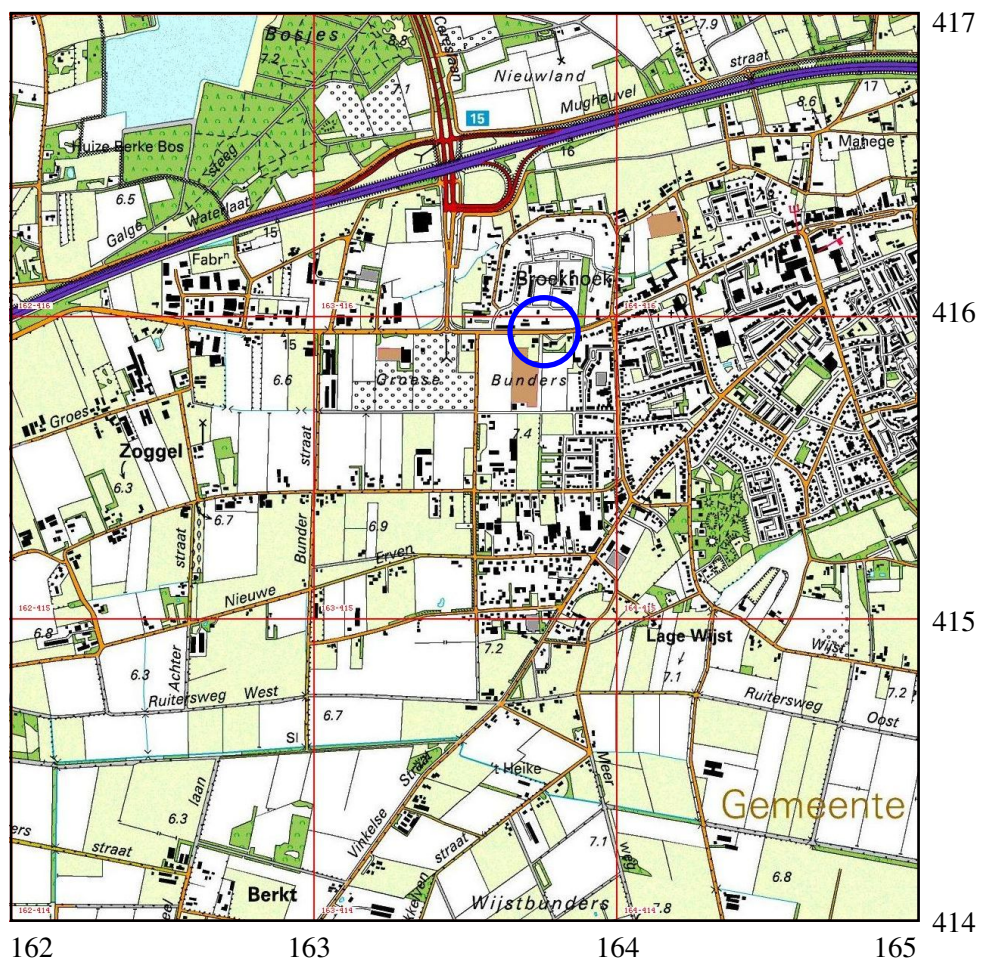
Projectnaam	Heesch, Bosschebaan
Projectcode	2010/104
CIS-code	39406
Projectleider	drs. A.J. Wullink
Contact	0345-620101, a.j.wullink@arcbv.nl
Opdrachtgever	Econsultancy Boxmeer, J.J.A. Wijnen
Contact	0485-581818, wijnen@econsultancy.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Bernheze,
Contact	0412-458888
Toetsing	Stichting Monumentenhuis Brabant, drs. A.M. Visser
Contact	0162-511833, AM.Visser@Monumentenhuisbrabant.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Bosschebaan 15, 32 en 34
Plaats	Heesch
Gemeente	Bernheze
Provincie	Noord-Brabant
Kaartblad	45E
RD-coördinaten	N: 163761/416035 O: 163838/415885 Z: 163792/415879 W: 163746/415915
Oppervlakte	ca. 1 ha

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Formatie van Boxtel; Laagpakket van Wierden
Geomorfologie	Dekzandruggen al dan niet met oud bouwlanddek (3L5) en dekzandvlakte (2M13)
Bodem	Laarpodzolgronden (cHn21) en hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ21) in leemarm en zwak lemig fijn zand
Historische situatie	Het noordelijk deelgebied is tussen 1837/38 en 1868 bebouwd. Hiervoor was het terrein in gebruik als bouwland. Op het zuidelijk deelgebied is tussen 1943 en 1956 de huidige bebouwing gerealiseerd. Dit terrein was hiervoor in gebruik als grasland.
Archeologische verwachting	Het noordelijk deelgebied heeft door de ligging op enkeerdgronden een hoge trefkans op archeologische resten. Het zuidelijk deelgebied heeft een lage trefkans.

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Econsultancy uit Swalmen heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een verkennend archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd aan de Bosschebaan 15 en de Bosschebaan 32–34 te Heesch in de gemeente Bernheze (afb. 1). Aanleiding tot dit onderzoek vormt de voorziene nieuwbouw op 8 nieuw te realiseren bouwkwavels, waarvoor 2 percelen gesplitst zullen worden. Het kavel aan de Bosschebaan 15 (de zuidelijke helft) wordt gesplitst in 4 percelen. De op het perceel aanwezige woonboerderij wordt in twee woningen gesplitst en aan weerszijden van de boerderij worden twee nieuwe woningen gerealiseerd. De op het perceel aanwezige overige bouwwerken worden gesloopt. De Bosschebaan 32–34 (de noordelijke helft het plangebied) wordt opgesplitst in 6 bouwpercelen om de bouw van 6 woningen mogelijk te maken. De bestaande verbouwde boerderij zal worden gesloopt en een garage en schuur worden voorlopig gehandhaafd. Momenteel zijn de plannen voor de nieuwbouw nog niet geheel bekend voor beide locaties. De consequentie van de voorgenomen ingreep is dat eventuele waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden.¹ Het veldwerk is uitgevoerd op 8 februari 2010 door dr. J.J.A Wijnen van Econsultancy, onder leiding van drs. A.J. Wullink van ARC bv. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Onderzoeksgeschiedenis

In januari 2010 is een bureau-onderzoek verricht door Econsultancy (Wijnen 2010). Hieronder zijn de resultaten van het bureau-onderzoek weergegeven, aangevuld met nadere relevante informatie.

De noordelijke dellocatie ligt op een dekzandrug, waarop een hoge enkeerdgrond tot ontwikkeling is gekomen. De zuidelijke dellocatie ligt op een dekzandvlakte, waarin laarpodzolen zijn gevormd. Hoge enkeerdgronden en laarpodzolen zijn kenmerkend voor oude (laatmiddeleeuwse) ontginningen, die worden gekenmerkt door een door plaggenbemesting ontstaan matig dik (laarpodzolen; 30-50 cm) tot dik (hoge enkeerdgronden; >50 cm) eerddek. Laarpodzolen zijn kenmerkend voor oude graslanden, de weidegronden in de lager gelegen en dus nattere terreindelen. Volgens De Bont (1993) was het gebied rond 800 n. Chr. niet geschikt voor bewoning (te nat). Het gebied ten noorden van de Bosschebaan is voor 1840 en mogelijk al voor 1500 in gebruik genomen als akkerland met strook- en blokvormige percelen. Het gebied ten zuiden van de Bosschebaan is voor 1840 en mogelijk al voor 1500 in gebruik genomen als gras- en akkerland in een strookvormige verkaveling.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

De parcelering is sinds 1840 niet of nauwelijks veranderd. Het huidige wegennet, inclusief de Bosschebaan, en het bebouwingslint van Heesch ten oosten van de locatie langs de Bosschebaan is ook voor 1840 en mogelijk 1500 ontstaan. De eerste vermelding van Heesch dateert uit 1191 (Van der Aa 1839–1851). Uit kaartmateriaal uit het begin van de 19e eeuw blijkt dat op de noordelijke deellocatie een boerenerf aanwezig, het omringende gebied is in gebruik als akkerland. De zuidelijke deellocatie ligt in een gebied met strookvormige kavels, die voornamelijk als akkerland en deels ook als weiland in gebruik zijn. Volgens de IKAW heeft het noordelijke gedeelte een middelhoge tot hoge archeologische trefkans en het zuidelijke deel een lage. In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn diverse archeologische waarnemingen uit de periode Late IJzertijd–Late Middeleeuwen gedaan. Deze waarnemingen zijn voornamelijk gedaan waar volgens de bodemkaart hoge enkeerdgronden en gooreerdgronden voorkomen.

Samenvattend kan worden gesteld dat de beide deellocaties in een gebied liggen dat vanaf de Late Middeleeuwen is ontgonnen. Voor het hoger gelegen noordelijke terreindele geldt een hoge trefkans voor resten uit de Late IJzertijd/Romeinse Tijd en de Late Middeleeuwen. Archeologische resten en sporen worden direct onder de eerdlaag verwacht. Voor de lager gelegen zuidelijke deellocatie geldt een lage trefkans.

1.3 Doel van het inventariserend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het in het bureau-onderzoek voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Het IVO bestaat uit drie stappen: verkennend, karterend en waarderend. Het verkennend onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoringen die de archeologische trefkans kunnen beïnvloeden. Het karterend onderzoek stelt vast of er al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn. Het waarderend onderzoek bepaalt de waarde van de archeologische resten.

1.4 Werkwijze

Het IVO is uitgevoerd als een verkennend booronderzoek. Hiertoe zijn met behulp van een edelmanboor met een diameter van 7 cm op het onderzoeksterrein zes boringen geplaatst tot maximaal 120 cm –mv. Zowel op het noordelijke als zuidelijke deelgebied zijn 3 boringen gezet. De boringen zijn, rekening houdend met de aanwezige bebouwing en de toekomstige nieuwbouw, verspreid over het terrein gezet om een juiste, algehele indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen. De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Het opgeboorde materiaal is doorzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaardbeschrijvingsmethode (Bosch 2005).

2 Resultaten inventariserend veldonderzoek

De locatie van de boringen is weergegeven in afbeelding 2. De resultaten van het verkennend booronderzoek zijn opgenomen in bijlage 1.

In het zuidelijk deelgebied bestaat de bodem uit zwak siltige, matig fijne dekzanden die behoren tot het Laagpakket van Wierden binnen de Formatie van Boxtel. Hierin is aan de top een 20 (boring 1) tot 50 cm dikke (boring 3) bruingrijze minerale eerdlaag (Ap-horizont) aanwezig. In boring 1 zijn onder deze bouwvoor de vergraven resten van een podzolgrond aangetroffen. Op een diepte van 50 cm –mv gaat de verraven podzol over in het oorspronkelijke moedermateriaal met roestvlekken (Cg-horizont). Dit is de zogenaamde gley-zone (Cg-horizont), het niveau waarbinnen de grondwaterspiegel fluctueert. In boring 3 gaat de A-horizont op een diepte van 50 cm –mv direct over in de Cg-horizont. Boring 2 bestaat vanaf het maaiveld tot 20 cm –mv uit een bouwvoor waarin baksteenresten zijn aangetroffen. Hieronder is tot 100 cm –mv een geelgeklepte, verstoorde, zwak puinhoudende laag (baksteen en mortel) en vervolgens de Cg-horizont aangetroffen.

Ook in het noordelijk deelgebied bestaat de bodem uit zwak siltige, matig fijne dekzanden. Hierin is een 30 (boring 6) tot 50 cm dikke (boring 4) minerale eerdlaag aanwezig, die in boring 4 en 5 scherp overgaat in de Cg-horizont. In boring 6 is onder de bouwvoor nog een 20 cm dikke, bruine B-horizont waargenomen. Op een diepte van 50 cm –mv is ook in boring 6 de C-horizont aanwezig.

Afgezien van het vergraven bodemprofiel in boring 2 kan de bodem worden geclassificeerd als veldpodzol (boring 1), laarpodzol (boring 6), gooreerdgrond (boring 5) en hoge enkeerdgrond/gooreerdgrond (boring 3 en 4). Opgemerkt moet worden dat het onderscheid tussen veldpodzolen en laarpodzolen enerzijds en de gooreerdgronden en hoge enkeerdgronden anderzijds, wordt bepaald door de dikte van de eerdlaag (grens respectievelijk 30 en 50 cm) en in dit geval dus minder relevant is doordat de eerdlaag in drie van de vijf intacte boringen op de kritische grens ligt. Het belangrijkste onderscheid dat bodemkundig gezien gemaakt kan worden is dat de oorspronkelijke bodem enerzijds een veldpodzol (boringen 1 en 6) is geweest en anderzijds een gooreerdgrond (boringen 3, 4 en 5). Gooreerdgronden kenmerken zich door relatief hoge grondwaterstanden waardoor geen podzolisatie op is getreden.

3 Samenvatting en conclusie

Het plangebied is te verdelen in twee deelgebieden. Volgens het bureau-onderzoek door Econsultancy ligt het noordelijk deelgebied op een dekzandrug met hoge zwarte enkeerdgronden en het zuidelijk deelgebied op een dekzandvlakte met laar-podzolgronden, met respectievelijk een hoge en lage archeologische verwachting. In de omgeving zijn, op de hogere terreindelen waar hoge enkeerdgronden en gooreerdgronden aanwezig zijn, archeologische resten uit de periode IJzertijd/Romeinse Tijd en Late Middeleeuwen aangetroffen. Het gebied is waarschijnlijk in de 12e eeuw ontgonnen. Het verkavelings- en wegenpatroon is sinds 1840 niet ingrijpend veranderd.

Uit het verkennend booronderzoek is gebleken dat beide deelgebieden liggen op eolische dekzanden. De bodem is geclassificeerd als gooreerdgrond en als veld-podzol, die al dan niet door plaggenbemesting zijn doorgeëvolueerd naar een hoge enkeerdgrond, danwel laarpodzol.

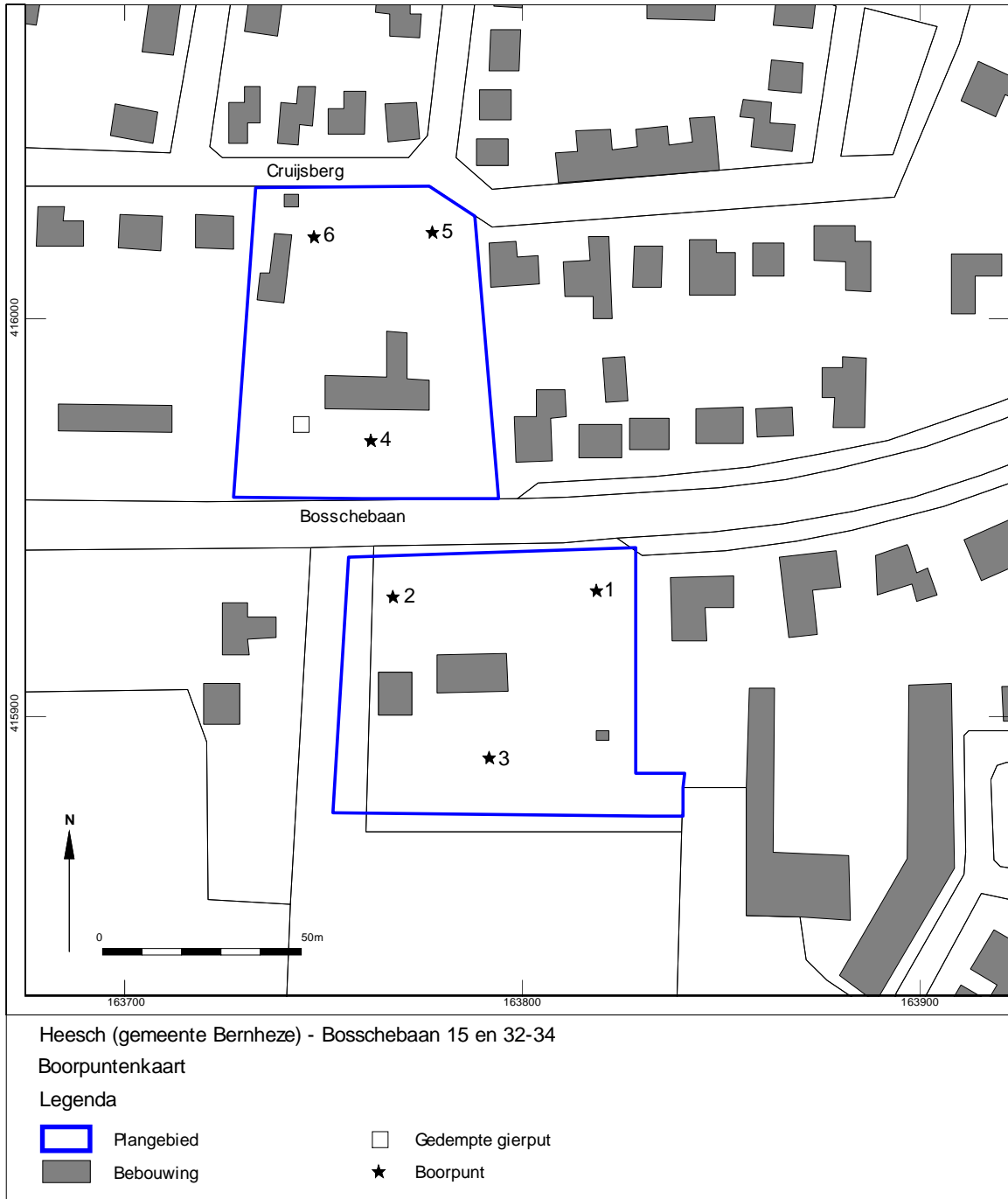
Op basis van de bodemtypes in relatie tot waarnemingen uit de omgeving kan niet echt uitsluitend worden gegeven over de archeologische verwachting. De vondsten in de omgeving zijn gedaan op hoge enkeerdgronden (hoge trefkans) en gooreerdgronden (lage en middelhoge trefkans). In de gebieden waar veldpodzolen en laar-podzolen voorkomen zijn geen vondsten gedaan. Het beste uitgangspunt voor het specificeren van de archeologische verwachting voor beide deellocaties biedt de cultuurhistorische ontwikkeling in combinatie met de geomorfologie. Alhoewel het gehele gebied waarschijnlijk is ontgonnen sinds de 12e eeuw, is de algehele indruk die ontstaat bij het bestuderen van de verschillende bronnen, dat het noordelijke deel (hoger, reliëfrijker, akkerland, blokvormige verkaveling) geschikter is geweest voor bewoning dan het zuidelijke (lager, vlak, akker- en weiland, strookvormige verkaveling). Op basis van dit onderscheid wordt dan ook aan het noordelijke deel een middelhoge tot hoge verwachting gegeven en aan het zuidelijke deel een lage. Opgemerkt moet worden dat dit oorspronkelijk ook het geval was, maar dat hier de verwachting was gekoppeld aan het bodemtype.

4 Aanbeveling

Geadviseerd wordt om het zuidelijke deelgebied, met een lage archeologische trefkans, vrij te geven. Voor het noordelijke deelgebied, met een middelhoge tot hoge archeologische trefkans, wordt de aanbeveling gedaan om een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uit te voeren en eventueel de sloop van de ondergrondse delen van de bestaande bebouwing archeologisch te begeleiden. Voor zowel de proefsleuven als de archeologische begeleiding dient een door het bevoegd gezag, de gemeente Bernheze, goedgekeurd Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld. Het bevoegd gezag neemt op basis van dit advies een selectiebesluit. Voor de delen die worden vrijgegeven, blijft de archeologische meldingsplicht bestaan. Indien bij toekomstige graafwerkzaamheden archeologische resten worden aangetroffen, dient dit onverwijld aan het bevoegd gezag te worden gemeld.

Literatuur

- Aa, A.J. van der, 1839–1851. *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, bijeengebragt door A.J. van der Aa, onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden*. Gorinchem.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Bont, Chr. de, 1993. ‘...Al het merkwaardige in bonte afwisseling...’ *Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant*. Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabants heem 36).
- Bosch, J.H.A., 2005. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode. Op basis van de Standaard Boor Beschrijvingsmethode, versie 5.2*. Utrecht (TNO-rapport NITG 05-043-A).
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Wijnen, J.J.A., 2010. *Archeologisch bureauonderzoek Bosschebaan 15 en 32–34 te Heesch in de gemeente Bernheze*. Boxmeer (Econsultancy Rapporten 09103661).

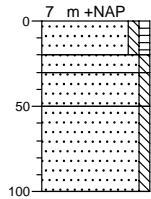

Afbeelding 2. Boorpuntenkaart. Door: J.J.A. Wijnen

Bijlage 1 Boorprofielen

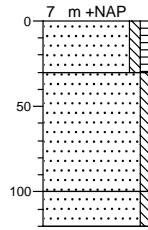
Boring: 1

X: 163819
Y: 415932

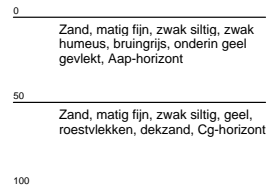
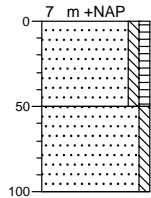
Boring: 2

X: 163768
Y: 415930

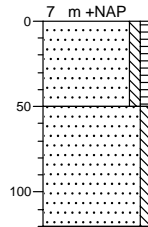
Boring: 3

X: 163792
Y: 415890

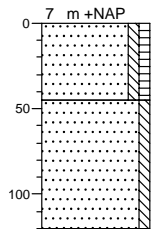
Boring: 4

X: 163762
Y: 415969

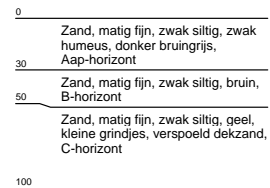
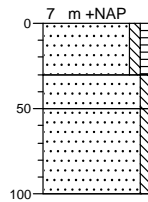
Boring: 5

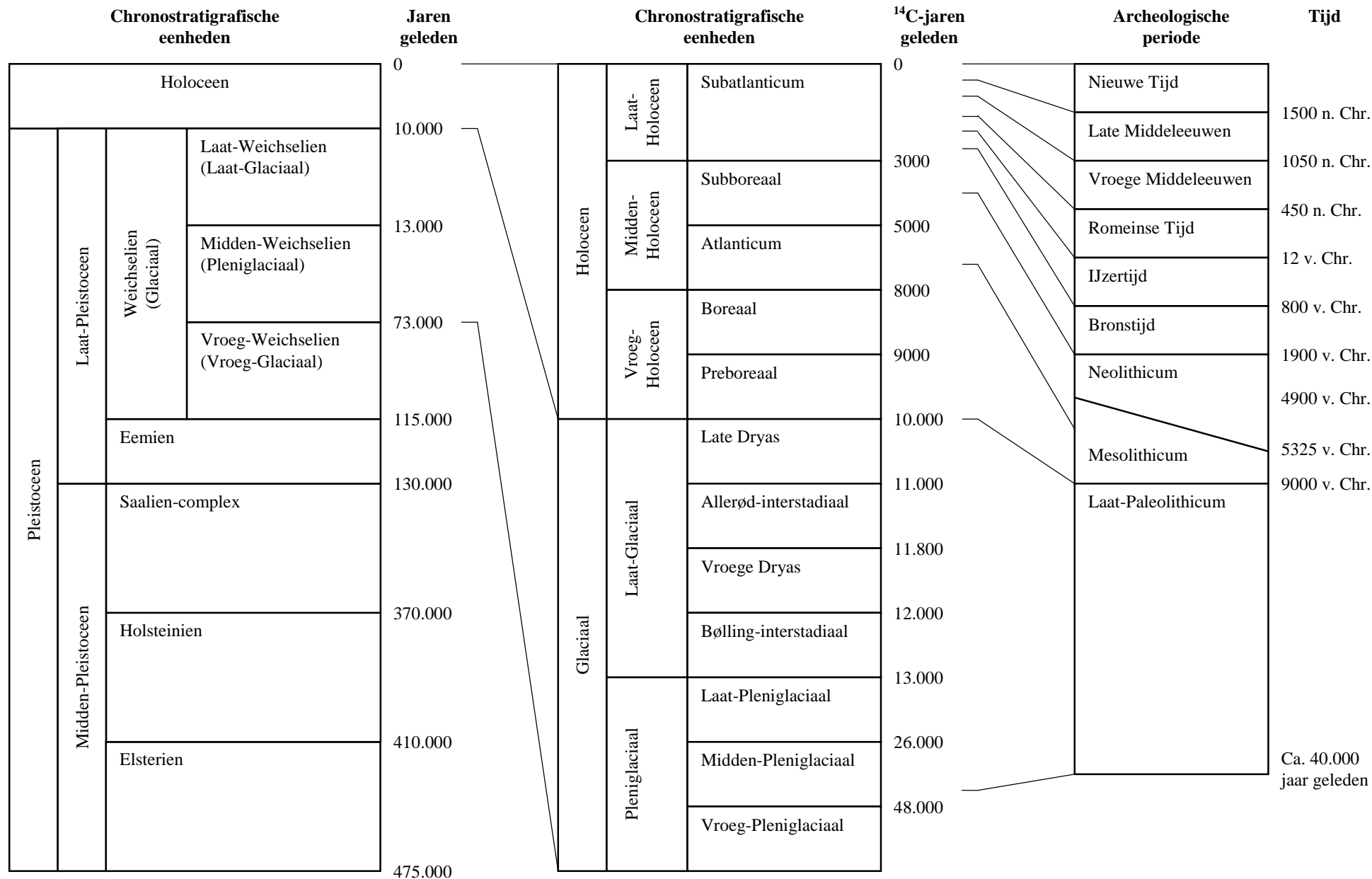
X: 163777
Y: 416022

Boring: 6

X: 163747
Y: 416021

Bijlage 2. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.